

MAHMUDXO`JA BEHBUDIYNING “PADARKUSH” DRAMASIDA
DIDAKTIK TASVIRNING USTUNLIGI

Rustamova Sanobar Murodjon qizi

Buxoro davlat universiteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada alloma, yozuvchi, jamoat arbobi va o`zbek dramaturgiyasi asoschisi, jadidchilik harakati, ya`ni yangicha o`quv metodikasi lideri bo`lgan Mahmudxo`ja Behbudiy shaxsiyatiga doir fikr yuritiladi hamda uning “Padarkush” dramasi didaktik tasvirning ustunligi borasida mulohazalar olib boriladi.

Annotatsion: The article discusses the personality of Mahmudkhodja Behbudiy, a scholar, writer, public figure and founder of uzbek dramaturgy, leader of the jadid movement, that is, a new teaching methodology and discusses the dominance of didactic imagery in his drama “Padarkush”.

**Kalit so`zlar:** Milliy ozodlik kurashi, “xalq otasi”, Fitrat, Cho`lpon, didaktik tasvir.

Keywords: National liberation struggle, father of the people, Fitrat, Cho`lpon, didactic imagine.

KIRISH. Mahmudxo`ja Behbudiy 1874-yil 30- yanvar kuni Samarqand shahrining Yomini mahallasida tavallud topgan. Mahmudxo`ja Behbudiy o`n to`qqizinchi asrning oxirgi choragi va yigirmanchi asrning dastlabki o`n yilliklarida Turkistoonning ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma`rifiy hayotida yorqin iz qoldirgan siymolardan edi.

U o`z davrida mana shu davlat, jamiyat, inson hayoti yo`nalishlarida juda katta inqilobiy o`zgarishlar yuzaga chiqayotganligini ko`rdi. U o`z hayotini tamomila shu inqilobiy o`zgarishlarga bag`ishladi. Ko`p hollarda inqilobiy o`zgarishlarning muallifi va kashhofi bo`ldi.

ASOSIY QISM: Milliy ozodlik va ijtimoiy o`zgarishlar uchun kurash zamonlarida maydonga xalqning otalari chiqdi. “Xalq otasi” degan tushuncha unchalik ilmiy bo`lavermasa-da, lekin istiqlol harakatini boshidan o`tkazayotgan barcha xalqlar tarixida shu tushunchaga duch kelamiz. Aslida, bu tushuncha orqali uning o`z xalqini ijtimoiy-siyosiy o`zgarishlar sari yetaklagan va bu o`zgarishlarga yo`l ko`rsatgan, uning boshida turgan, teran demokratik o`zgarishlarga ega bo`lgan siymolar nazarda tutiladi.

Shu ma`noda Mahmudxo`ja Behbudiy o`z serqirra faoliyati davomida “millat otasi” degan buyuk nomga sazovor bo`lgan edi. Uning sadoqatli safdosh, zamondoshlari fojeali o`limidan so`ng, uning sharafiga bag`ishlab yozgan asarlarida to`g`ridan to`g`ri uni ota deb atagan edilar. “Zolimning taxtini titratgan bir tovush qichqirdi: Otamning qabrini qay yerga yoshurding?!” - deb Fitrat faryod chekayotgan yoki – “Aziz otam, qo`limdagi gullarning motam gulin ekanligin bilmaysan...”, - deya Cho`lpon hasrat chekayotgan bir vaqtda, Sadridin Ayniy uni “turon dohiysi”, “oliyshon ustod” deb ulug`lagan edi.

Behbudiy - millatning vijdoni, Turkiston iymoni. Uning har bir yozgan soʻzidan va tarixda raqam surib qolgan har bir harakatidan, har bir qilgan ishidan Vatanga, xalqqa, insonga, hayotga, oʻz xalqining taqdiriga munosabatlaridan vijdon, imon gurkirab, yangrab turadi. U vijdon mujassami boʻlganligi uchun ham har kim ota deb atashga haqli.

Mahmudxoʻja Behbudiy xalqni, uning farzandlarini maʼrifatli qilish uchun oʻz hisobidan juda koʻp maktablar ochdi. Ammo maʼrifat uchun birgina maktab kifoya qilmas edi. Behbudiy butun faoliyatini millatni maʼrifatli qilishga qaratdi. Buning uchun u usuli jadid maktablari tarmogʻini kengaytirish, ular uchun oʻquv dastur va darsliklar yaratish, oʻquvchilarni oʻquv qurollari bilan taʼminlash, kutubxonalar, nashriyotlar tashkil qilish uchun muttasil shugʻullandi. Shu davr mobaynida u oʻzidan buyuk maʼnaviy meros qoldirdi. Xususan, oʻzbek va tojik tillarida “Risolayi asbobi savod”, “Muntaxabi jugʻrofiyayi umumiy”, “Kitobat ul-atfol”, “Muxtasar tarixi islom” kabi darsliklarni yaratdi. Undan tashqari Behbudiy Markaziy Osiyo ijodkorlari orasida “Padarkush” nomli ilk milliy dramatic asarini yaratdi. Muallif “milliy fojea” deb atagan 3 parda, 4 manzarali bu drama hajman juda ixcham, mazmunan nihoyatda sodda va joʻn. U jaholat va nodonlik, oʻqimagan bolaning yomon yoʻllarga kirib, oʻz otasini oʻldirgani haqida hikoya qiladi. Amerikalik olim Edvard Olvortning fikricha, oʻsha davrda yaratilga boshqa dramalar Behbudiyning “Padarkush”i singari muvaffaqiyatli chiqmagan.

Asarning dunyo koʻrishi oson kechmadi. Bunga sabab, birinchidan, chor hukumati mustamlaka Turkistonining maʼrifat yoʻliga kirib, oʻz huquqini tanishidan manfaatdor emas edi. Shu sababli 1911-yilda yozilgan “Padarkush” dramasi 1913-yildagina bosilib chiqarildi. Zamonaviy drama shu davrdagi barcha hayotiy muammolar va mumtoz adabiyot anʼanalaridan ancha uzoq boʻlsa-da, u boshqa janrlarda yozilgan asarlardan farqli oʻlaroq ijro etish, koʻrsatish xususiyatiga koʻra mahalliy aholi koʻngliga birdek yoʻl topa oldi. Mana shu islohotlar zarur boʻlib turgan bir paytda muhim maʼrifiy tarbiya vazifasini bajardi. Ushbu asar millatning oʻz farzandlarini oʻqitish, maʼrifatli qilish, oʻzi mansub boʻlgan jamiyatni har jihatdan yuksaltirishga qodir boʻlishiga qaramay, bu ezgu amallarni bajarishdan bosh tortgan kishilarning qismati haqida bashorat qiladi. Behbudiy asar gʻoyasini keskin ziddiyatlar, toʻqnasuvlar, xarakterlar kurashi asosida koʻrsatishdan koʻra dramaning ayrim qismlarida taʼlim-tarbiya orqali mamlakatni rivojlantirish mumkinligini hamda turkistonlik yoshlarning bilim olishdan bosh tortishlari yomon oqibatlarga olib kelishini koʻrsatishga, yaʼni didaktik tasvirga urgʻu beradi.

“Har zamonning ilmi hikmati va parvarishi boshqadur. Madomiki, har bola, yaʼni har kimning zamoni otasi zamonidan boshqa boʻlsa va har otagʻa oʻz farzandini kelar zamon uchun va kelar zamongʻa muvofiq suvratda tarbiya etmogʻi lozim boʻlsa, biz na uchun kelar zamon emas, balki hozirgi va bu kungi zamon va soatimizdagi ilm va fanlarni bolalarimizga oʻrgatmaymiz”, - deya jon kuydirib

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

gapirayotgan Behbudiyning farzand tarbiyasi uchun bo'lgan mas'uliyat har bir ota-onaning o'sha davrda ham, hozirgi kunda ham o'z ta'sirini yo'qotmagan.

Mahmudxo'ja Behbudiy o'z davrida juda ko'p qiyinchiliklarga uchragan bo'lsa-da, bu qiyinchiliklarni doim yorug' yuz bilan yengishga harakat qildi. Xuddi shunday u o'z dramasida ilgari surilgan jiddiy muammolar ta'lim va tarbiyani kuchaytirish, xalqni asriy jaholat, qoloqlikdan qutqarish, jinoyat va jazo, majburiyat va mas'uliyat singari ijtimoiy munosabatlar sodda va ta'sirli tasvirlangan.

Jadidlar jamiyatni rivojlantirish omili, birinchi navbatda, bilimga, ta'lim, tarbiyaga bog'liq ekanligini anglab yetgan edilar. Shu sababli "Padarkush dramasida bu yetilgan va hayotiy muammo eng dolzarb masala sifatida kuyunchaklik bilan ko'rsatiladi.

XULOSA. Behbudiy o'z asarlarida ijtimoiy va siyosiy maqsadlarini singdirish uchun qadimdan turkistonliklar amal qilgan adabiy o'yinlar, kinoya va qochiriqlar ko'p, ma'noli so'zlardan mahorat bilan foydalandi. U dramasida o'z yurtdoshlarini chinakam qotil kim va nima uchun bu jinoyatga qo'l urgan bolishi mumkinligi haqida jiddiy o'ylab ko'rishga majbur qiladi...

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zaynobiddin Abdurashidv. Jadidlar. Mahmudxo'ja Behbudiy: risola./. - Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2022. -156 b.
2. Aliyev A. Mahmudxo'ja Behbudiy. – Toshkent: Yozuvchi. 1994- yil.
3. Mahmudxo'ja Behbudiy. (1999). Tanlangan asarlar.: "Ma'naviyat".